

Geometrijska analiza podataka i Pjer Burdije

Ivica Mladenović i Leonora Dugonjić Rodvin

Da je društvena stvarnost višedimenzionalna, predstavlja gotovo zdravorazumski i opšteprihvaćeni iskaz. Statistička logika je pak obeležena uverenjem da realizovati određeni naučni rad znači pristupiti „kvantifikaciji“, i u određenom smislu redukovati višedimenzionalnu društvenu stvarnost, jer „sve što postoji mora postojati u određenoj količini“ (Le Roux 2014: iv). S obzirom da je redukcija na jednodimenzionalnost najčešće naučno neplodna, veliki broj naučnika u društvenim i humanističkim naukama odbacuje svaku statističku analizu uz argument da se društvena stvarnost, upravo zbog svoje složenosti i višeslojnosti, ne može meriti. Pojedini autori pak pokazuju da između „kvalitativnog“ i „kvantitativnog“ postoji *geometrija* čiji se objekti – tačke, linije, grafičke mape, figure – mogu opisati uz pomoć brojeva, ali se ne mogu redukovati na brojeve. Međutim, „geometrijska logika“ u statistici – u čijem temelju se nalazi ideja da jedan dobro konstruisan grafikon govori više od mnoštva brojeva – podjednako je stara kao i statistika sa svim svojim raznolikim dijagramima (videti *ibid.*).

U informatičkoj epohi, mogućnost prevazilaženja ograničenja kvalitativnog uz pomoć kvantitativnog pristupa – ali i tradicionalnih „anglofonih“ kvantitativnih pristupa, poput *multivariate analysis*, koji nisu bili sposobni da „uhvate“ višedimenzionalnost društvenog sveta – otvorena je s formiranjem francuske „škole analize podataka“ 1960-ih godina, i pre svega pod uticajem istraživačkog tima na čelu sa statističarem Žan-Polom Benzekrijem (*Jean-Paul Benzécri*), rođenim u Alžiru 1932.

godine. Njegova profesionalna misija bila je da iskoristi mogućnosti koje je pružala tehnološka revolucija i informatički progres kako bi, naročito u društvenim i humanističkim naukama, reformisao i razvio statističku praksu analize višedimenzionalne društvene stvarnosti na matematičkim i filozofskim temeljima.¹⁷² Već početkom 1960-ih godina on istovremeno kritikuje postojeća, i razvija nova, revolucionarna, informatička oruđa koja omogućavaju savršenije korišćenje faktorske analize, kroz konstrukciju geometrijskih grafikona, ali i proširenje njene upotrebe na tabele koje sadrže ne samo kvantitativne – koje se, kao kada je, na primer, reč o visini, godini rođenja, godini smrti, izražavaju numerički, odnosno ciframa – nego i kvalitativne varijable, koje, kada je u pitanju npr. pol, socioprofesionalna kategorija, obrazovanje itd. – određenu individuu uključuju u određenu kategoriju (žena–muškarac; manuelni radnik–nemanuelni radnik; poslovođa–direktor itd.; bez škole–sa osnovnom/srednjom školom ili sa visokim obrazovanjem itd.) (videti Duval 2020).

Produkt rada francuske „škole analize podataka“ je tako novi statistički model koji će kasnije biti nazvan *geometrijska analiza podataka* – GAP (*Analyse géométrique des données*).¹⁷³ U pitanju je metodološko oruđe za obradu podataka koje pripada tzv. multivarijantnim modelima u statistici i predstavlja jednu varijantu „faktorske analize“. Jedan od oblika GAP, odnosno *analiza sa glavnim sastavnicama* – AGS (*Analyse en Composantes Principales*), u „arhaičnom“ obliku se koristi još od 1940. godine, naročito u psihologiji, ali od 1960. njena revitalizacija u geometrijskom ključu u Francuskoj biva izvedena zahvaljujući upravo Benzekrijevom timu (uporediti Le Roux, Rouanet 1993). U periodu kada

172 O istorijski bitnim događajima u formiranju francuske „škole analize podataka“, videti Bonnet 2015.

173 Brižit le Ru (Le Roux 2014: iv), koja je jedna od najvećih specijalistkinja u oblasti GAP, svedoči da je ovaj naziv sugerisao američki filozof Patrik Saps (*Patrick Suppes*) nakon seminara održanog na Univerzitetu Stenford 1996. godine. Dakle, skoro tri decenije nakon njenog *mise en oeuvre*. Neki od ustaljenih naziva za ovu statističku tehniku su takođe francuska analiza podataka (*French Data Analysis*) i faktorska analiza podudaranja (*Analyse factorielle des correspondances*, AFC).

Benzekri usavršava nove statističke tehnike za izvođenje geometrijske analize podataka, njegov bivši kolega sa *École normale supérieure* (ENS), Pjer Burdije, razvija prostornu i relacionu viziju društvenog sveta čiji je najpoznatiji produkt u stvari „teorija društvenih polja“. *Veza između teorije polja i geometrijske analize podataka tako postaje direktna i one će se u narednom periodu nadopunjavati i usavršavati.*¹⁷⁴

GAP u kontekstu prostorne i relacione vizije društvenog sveta

Jedna od osnovnih pretpostavki od koje Pjer Burdije polazi u izgradnji svog sociološkog projekta temelji se na ideji da društvena nauka mora raskrstiti sa zdravorazumskom mišlju i uspostaviti drugačiju hijerarhiju stvarnosti: odnosno hijerarhiju koja bi podrazumevala da se direktno vidljivim elementima – npr. individuama, grupama i njihovim svojstvima (na čemu se zadržavaju „realistične“ tipologije) – pridaje status niže stvarnosti, dok se status više stvarnosti pridaje sistemima objektivnih odnosa koji su nevidljivi naivno realističkom razumevanju društvene stvarnosti (Bourdieu 1978: 4–5). Da bi zadovoljio ovaj kriterijum, sociolog se oslanja na neke elemente tri ključne teorijske, epistemološke i metodološke tradicije/dostignuća, koje 1960-ih i 1970-ih godina umešno povezuje u jedinstven naučni sistem: 1. levi-strosovski strukturalizam; 2. Kasirerova relaciona, nasuprot supstancijalističkoj, vizija društvenog sveta; i 3. dostignuća „burbakističkog pokreta“ u matematici, tj. grupe matematičara sa ENS-a okupljenih pod pseudonimom Nikola Burbaki (*Nicolas Bourbaki*) koji su radili na povezivanju prirodnih i društvenih nauka (videti više u Lebaron, Le Roux 2013). Upravo pod uticajem ovog pokreta Pjer Burdije u tom

174 O međuuticaju, obostranom usavršavanju i specifičnom odnosu Burdijeovog teorijskog aparata i geometrijske analize podataka, najviše su pisali Brižit le Ru, Frederik Lebaron (*Frédéric Lebaron*) i Žilijen Dival (*Julien Duval*) (uporediti Lebaron, Le Roux 2013; 2015; Lebaron 2015; Duval 2013). U prvom odeljku oslanjamo se primarno na njihove refleksije o tom pitanju.

periodu insistira da je potrebno razviti matematičke instrumente koji bi omogućili objektivizaciju prostornog i relacionog karaktera društvene stvarnosti.

Pjer Burdije, kako tvrdi Frederik Lebaron (2009; 2015), veoma rano, još od 1950-ih godina, pokazuje veliko interesovanje za statističku analizu. Za uspeh knjige *Sociologija Alžira* – koja ga je i učinila poznatim unutar sociološkog polja – značajna je sociologova tesna saradnja sa statističarima iz francuskog Nacionalnog instituta za statistiku i ekonomske studije (*Institut national de la statistique et des études économiques*, INSEE). Ova saradnja se nastavlja i tokom 1960-ih godina, kroz npr. metodološki doprinos Alena Darbela (*Alain Darbel*), rukovodioca INSEE, knjigom *Naslednici: studenti i kultura*, Pjera Burdijea i Žan-Kloda Paserona. Darbelova uloga u tom zahvatu je bila statistička analiza šansi za pristup univerzitetu različitih društvenih kategorija. Osim toga, u Burdijeovoj i Darbelovoj knjizi iz 1967. godine, *Ljubav prema umetnosti*, njih dvojica rade – uz pomoć tradicionalne faktor-ske analize (*Analyse en Composantes Principales*), koja je bazirana na kvantitativnim varijablama¹⁷⁵ – na utvrđivanju statističke pravilnosti kada je reč o potrebi za kulturnim dobrima, pri čemu utvrđuju da je količina kulturnog kapitala glavna varijabla koja omogućuje objašnjenje nejednakosti u pristupu muzejima.

U prvom poglavlju drugog dela kolektivne sveske studija pod naslovom *Raspodela prihoda, rast i nejednakosti u Francuskoj*, Burdije i Darbel (1966: 135–138) ubedljivo dekonstruišu ograničenja – naročito kolinearnost kao nesavladiv problem – do tada možda dominantnog statističkog oruđa u društvenim naukama u Francuskoj, odnosno regresione analize. Štaviše, u istom tekstu dva autora razvijaju – kao reakciju na dotadašnju sociološku praksu konstrukcije kvantitativnih varijabli – jedan oblik „strukturalnije“ koncepcije „uzročnosti“

175 Burdije i Darbel ovo oruđe koriste oslanjajući se na podatke iz intervjua kojima raspolažu, ali njegova osobenost je da se rezultati ne predstavljaju putem grafičke reprezentacije oblacima, što će biti slučaj kasnije, kada sociolog počne da koristi analizu podudaranja ili analizu višestrukih podudaranja, kao verovatno najrazvijeniji oblik geometrijske analize podataka.

u društvenim naukama, i plediraju za istraživanje globalnih efekata složene strukture međudnosa koji su nesvodivi na kombinaciju čistih efekata nezavisnih varijabli (Lebaron 2015: 45).¹⁷⁶ Ovaj poduhvat – iako to nije tako eksplicitno formulisano – neposredno pre i nakon Drugog svetskog rata čini deo dinamike matematičara nadahnutih burbakističkim pokretom, koji implicitno postaje inspiracija brojnim istraživačima u društvenim naukama u Francuskoj.¹⁷⁷

Pjer Burdije, dakle, u tom periodu često insistira na neophodnosti matematičkih instrumenata u formalizaciji relacionog karaktera društvene stvarnosti. Upravo tada počinje da se referiše na postojanje *društvenih resursa* koje poseduje svaki društveni subjekt i koji će se kasnije – već početkom 1970-ih godina – u njegovim radovima pojaviti u vidu konceptata *kulturnog, ekonomskog, socijalnog i simboličkog kapitala*. Uvođenjem ovih konceptata sociolog kao naučni cilj svog sociološkog projekta postavlja prevazilaženje ekonomističkih teoretizacija čovekovog ponašanja u društvu (koje su pod snažnim uticajem klasične i neoklasične ekonomije), kao i idealističkih vizija sveta kulture (koje razvijaju tadašnja lingvistika, kulturna antropologija i antropološki strukturalizam pre svega). U tom ključu, Burdije formuliše interpretativni okvir, njegovim rečima rečeno, „ekonomije simboličkih dobara“, a zatim i „opšte ekonomije prakse“, nastojeći tako da koherentnije integriše ekonomske i kulturne dimenzije stvarnosti u svoju društvenu nauku (Lebaron 2004).

Paralelno sa teorijskom inovacijom u vidu višedimenzionalnog koncepta kapitala, kod Burdijea je primetna i progresivna evolucija

176 Analiza strukturne reprezentacije društvenog sveta – koja se oslanja na veliki uticaj koji je levistrosovski strukturalizam imao u društvenim naukama u Francuskoj tih godina – prisutna je u Burdijeovim radovima pisanim već u prvoj polovini 1960-ih godina, recimo u tekstu „Smisao časti“ (Bourdieu 1965).

177 Možda najpoznatiji primer tog uticaja je saradnja Kloda Levi-Strosa i matematičara Andrea Vejla (*André Weil*) u formalizaciji roditeljskih struktura (Weil 2002: 257–265). Naime, u Levi-Strosovoj knjizi *Osnovne strukture roditeljstva (Structures élémentaires de la parenté)*, koja je objavljena 1949. godine, Andre Vejl je autor teksta-priloga „O matematičkom istraživanju određenih tipova bračnih zakona“ (*Sur l'étude algébrique de certains types de lois du mariage*), koji se pojavljuje kao apendiks navedene studije.

od tvrdo strukturalističkih i sistemskih postavki društvenog sveta, ka jednoj „još više relacionoj“ koncepciji, „koju možemo kvalifikovati kao geometrijsku i prostornu viziju društva“ (Lebaron 2014: 46). Prostornu viziju društvenog sveta Pjer Burdije je teorijski detaljnije artikulirao u etnografskoj studiji *Kabila Nacrt za jednu teoriju prakse*, koja je objavljena početkom 1970-ih godina (videti Bourdieu 1972). U drugom poglavlju ove knjige, tj. poglavlju koje se tiče kabilskih kuća, on tako socijalne strukture odnosa u porodici analizira u ključu prostornih struktura jednog posebnog društvenog mikrokosmosa, kakva je kuća. Ovu tezu dalje razrađuje u analizi odnosa između „telesnog prostora“ i „kosmičkog prostora“ koji omogućavaju da razumemo razliku između rodova. U istoj perspektivi, Burdije formuliše i originalnu analizu praktičnih zakona koji upravljaju onim što naziva „političkim prostorom“. U trećem poglavlju knjige prvi put se pojavljuje ideja o društvu kao „društvenom prostoru“ koji čine posebni društveni mikrokosmosi u vidu društvenih polja.

Iako će sama teorija društvenih polja u Burdijeovim delima biti stabilizovana tek 1980-ih godina (između ostalog i zahvaljujući primeni GAP), upravo etnografska terenska istraživanja omogućuju sociologu da njene premise postavi znatno ranije.¹⁷⁸ On u stvari prvi put koncept društvenih polja uvodi još 1966. godine, u tekstu „Intelektualno polje i stvaralački projekat“ koji je objavljen u intelektualnom časopisu *Moderna vremena (Les Temps modernes)* koji su pokrenuli Žan-Pol Sartr i Simon de Bovoar (*Simone de Beauvoir*). Međutim, teoriju polja on razvija tek početkom 1970-ih, i to najpre u tekstu „Tržište simboličkih dobara“, koji je objavljen u *Sociološkom godišnjaku (L'Année sociologique)* 1971. godine (videti Levi 2003). Teoretizacija polja tako pomaže Burdijeju da na originalan način tumači istorijski proces društvene diferencijacije – nadovezujući se tako na Maksa Vebera – ali i da analizu

178 Za detaljniji prikaz Burdijeove teoretizacije društvenih polja videti tekst Milice Resanović u ovom zborniku. Na ovom mestu ćemo napraviti kratku poveznicu između elemenata date teorije i korišćenja GAP. Na ovu temu su naročito pisali Frederik Lebaron, Brižit le Ru i Žilijen Dival (uporediti Duval 2013; Lebaron, Le Roux 2013; 2015; Lebaron 2015; Levi 2003; Rosental 1997).

posebnih društvenih mikrokosmosa – uz pomoć specifičnih metodoloških oruđa – postavi kao legitiman istraživački objekat (Dugonjić-Rodwin 2021). *Jedno društveno polje je tako u stvari osoben potprostor koji čini deo globalnog mozaika društvenog prostora i definiše se preko svoje relativne autonomije u odnosu na druga polja, odnosno svojim statusom u odnosu na polje moći, kao i specifičnom strukturom – efektivnim odnosima između dejstvenika koji ga čine – koju poseduje u odnosu na druga polja.*

Kao što smo ranije već pomenuli, globalni društveni prostor je u Burdijeovoj *prostornoj* ili *prostornoj* viziji društvenog sveta u stvari sinonim za društvo. Svako društveno polje je tako odraz globalnog društvenog prostora, ali istovremeno poseduje strukturu koja je specifična samo za njega. Struktura svakog polja pak zavisi od dejstvenika koji u njemu deluju i poseduju različite količine operativnog ili delatnog kapitala u tom polju. Ti dejstvenici se naime nalaze u međusobnim objektivnim odnosima moći, čak i kada nisu u direktnoj interakciji, pri čemu je *osnovni princip strukturisanja polja – princip dominacije*. Za razumevanje strukture svakog društvenog polja, kao i strategije dejstvenika koji čine njegov deo, dakle, *ključno je utvrditi društvenu distancu između njih*. Ona se određuje na osnovu raspodele kapitala koji poseduju i operativan je za to polje, nezavisno od njihovih nominalnih interakcija. Ova relacijska struktura polja može evoluirati na temelju egzogenih ili endogenih činilaca, povezanih bilo sa šire društvenim promenama ili s borbom specifičnom za za to konkretno polje. Svako polje je, dakle, vođeno vlastitim „načelima vizije i podele“ koja definišu kako se dejstvenici odnose prema svom okruženju (videti Bourdieu 1969).

Iz perspektive burdijeovske sociologije, empirijski konstruisati jedno društveno polje, ili potpolje, znači u stvari geometrijski modelizovati društvene distance između dejstvenika i utvrditi delatne kapitale koji dovode do toga da su određeni dejstvenici dominantni, a drugi dominirani u tom polju. Nakon nekoliko relativno neuspešnih pokušaja da uvede matematičke instrumente u sociologiju (percipirajući ih nužnim u cilju objektivizacije i formalizacije relacionog karaktera društvenog sveta), Burdije je u *analizi podudaranja* – AP (*L'analyse des*

correspondances),¹⁷⁹ kao obliku *geometrijske analize podataka*, napokon našao statističko oruđe koje mu je pomoglo da operacionalizuje „teoriju polja“. „Oni koji poznaju principe analize višestrukih podudaranja, shvatiće srodstvo između ove matematičke analize i misli u ključu polja“ (Bourdieu 2001: 70). Dok nam elementi teorije polja pomažu da definišemo granice polja i dejstvenike u njemu – pojedince ili institucije – AVP nam osigurava da, na osnovu dobijenih informacija (u vidu tabela sa brojevima), utvrdimo njihove objektivne pozicije unutar polja i društvene distance između njih, kao i odnose dominacije, odnosno operativne kapitale koji omogućuju dejstvenicima dominirane/dominantne pozicije u polju. Najzad, AVP nam preko relevantnih grafikona obezbeđuje i geometrijski prikaz strukture analiziranog polja (videti Mladenović 2021).

Prvi tekst, *Anatomija ukusa (L'anatomie du goût)*, koji je Burdije pisao u koautorstvu sa Monik de San-Marten (*Monique de Saint Martin*) uz pomoć AP objavljen je početkom druge polovine 1970-ih godina, a onda u doradoj formi opet i u *Distinkciji*. Do analiziranih podataka u ovom tekstu autori su došli zahvaljujući upitniku sastavljenom paralelno za dva komplementarna uzorka na dve populacije. Naučni cilj rada na ovom projektu je bio da se ponudi sintetička vizija društvenog prostora kao globalne strukture i da se analiziraju dva podsektora tog prostora: *prostor dominantnih i prostor srednjih klasa, odnosno sitne buržoazije*. Obe studije su bile utemeljene u analizi tabele koju su činile *individue + odgovarajuće varijable* za svaku od dve skupine (videti Bourdieu, Saint Martin 1976). Prema mišljenju pojedinih specijalista za GAP, glavni elementi geometrijske modelizacije podataka su već prisutni u ovom radu (Rouanet, Ackermann, Le Roux 2000), a grafici iz *Distinkcije* – koji su u međuvremenu postali planetarno poznati zahvaljujući uspehu ove knjige i koji daju vizuelni prikaz varijanti ukusa prisutnih u različitim društvenim klasama – produkt su upravo AP. Burdije potom koristi ovo metodološko oruđe u istraživanju francuskih

179 Koja je prethodnica kasnije razvijenog statističkog oruđa poznatog pod nazivom *analiza višestrukog podudaranja – AVP (L'analyse des correspondances multiples)*.

„gazdi“ u privatnom i javnom sektoru (*Le patronat*), zatim univerzitet-skog polja u *Homo academicus*-u, „velikih škola“ u *Državnom plemstvu*, politike stanovanja u studiji *Socijalne strukture ekonomije*, itd.

Dakle, AVP se pokazuje naročito naučno plodnom u situacijama analize posebnih mikrokosmosa, odnosno polja, potpolja i specifičnih društvenih prostora, i pre svega za utvrđivanje logike njihovog strukturisanja, kao i sociološki čitljive korelacije između objektivnih – socijalnih – pozicija dejstvenika koji u njima deluju, sa jedne strane, i njihovih – ideoloških – dispozicija i zauzimanja pozicija u odnosu na konkretna politička pitanja, odnosno generalno – vizije društvenog sveta (a sve u kontekstu strukturalističkih teza Burdijeove teorije da je sve što mislimo, kao i način na koji delamo i strategije koje koristimo, determinisano objektivnom pozicijom koju zauzimamo u društvenom prostoru). Burdije, dakle, gradi svoj teorijski sistem oslanjajući se, između ostalog, na glavne principe GAP, od – u prvom koraku – kvantifikacije proučavane društvene stvarnosti uz pomoć kodifikovanih varijabli, preko sociološke analize distanci između delatnika, do interakcija između njihovog ponašanja i determinantni koje na to ponašanje utiču, u drugom koraku.

Ćudljivi odnosi između zavisne varijable (kao što je političko mišljenje) i tzv. nezavisnih varijabli kao što su pol, godište, religija, ili čak nivo obrazovanja, prihodi i profesija, prikrivaju jedan kompletan sistem odnosa koji konstituišu istinski princip specifičnih snaga i formi efekata registrovanih u jednoj tako posebnoj korelaciji. Najnezavisnija od 'nezavisnih' varijabli krije čitavu mrežu statističkih odnosa koji su skriveno prisutni u odnosima koje ona ima sa takvim [političkim] mišljenjem ili praksom. Osim toga, umesto da se zahteva od statističke tehnike da reši dati problem koji ova potonja može samo da premesti negde drugde, trebalo bi istražiti – uz pomoć analize divizija i varijacija koje unose, u okviru klase koja je izdvojena uz pomoć glavne varijable, različite sekundarne varijable (pol, godište itd.) – sve ono što je prisutno u realnoj definiciji klase, a nije svesno uzeto u obzir u njenoj nominalnoj definiciji, onoj koja rezimira označitelj korišćen od strane označivača i, posledično, u interpretaciji odnosa u kojima je nalazimo (Bourdieu 1979: 115).

Kada je reč o načinu dolaska do informacija o delatnicima koje će kasnije ujedno i statistički i sociološki tretirati, u *Distinkciji* i u *Državnom plemstvu* podaci su prikupljeni preko masovnih anketnih istraživanja koje je sproveo Centar za evropsku sociologiju, dok se u drugim studijama Burdije oslanja bilo na materijale prikupljene etnografskim tehnikama, bilo prosopografskim istraživanjima,¹⁸⁰ odnosno u arhivima, rečnicima, dostupnim institucionalnim dokumentima itd. (Duval 2020: 27). Istovremeno, istraživači koji su radili u Centru za evropsku sociologiju, kao i generalno istraživači inspirisani njegovim radom, počinju masovno da mobilizuju AVP u analizi strukture književnog polja, polja francuskih ekonomista, bisokopskog polja, polja umetničke avangarde itd. i objavljuju svoje tekstove u naučnom časopisu koji je upravo Burdije pokrenuo: *Actes de la recherche en sciences sociales*. Nije stoga čudno što geometrijska analiza podataka u naučnoj javnosti sve više počinje da se kvalifikuje kao „Burdijeova statistička metoda“ i da se direktno vezuje za njegovu teoriju (Rosental 1997).

Burdije će u narednoj deceniji upravo zahvaljujući tom opštem sociološkom programu utemeljenom na *geometrijskoj analizi podataka* dodatno razviti „teoriju polja“. Drugim rečima, upravo zahvaljujući rezultatima koje je dobio primenjujući dato statističko oruđe, kako neki autori tvrde, sociolog je oblikovao, ojačao i stabilizovao svoj teorijski

180 Prosopografija etimološki dolazi od grčke reči πρόσωπον i znači „opis jedne osobe“. Prosopografski metodološki pristup bi u najkraćem mogao biti definisan kao kolektivno istraživanje s ciljem da se utvrde zajedničke osobine jedne grupe istorijskih aktera oslanjajući se na sistematsku opservaciju njihovih života i društvenih putanja. Njegova glavna ambicija je dakle opisna: radi se o istraživanju društvene strukture jedne grupe putem prikupljanja podataka strukturisanih u obliku pojedinačnih foldera koji se tiču svakog njenog člana, sa krajnjim ciljem da se utvrdi struktura grupe nezavisno od diskursa koji ona proizvodi o sebi samoj. Posebna pažnja u prosopografiji se posvećuje spoljašnjim izvorima, administrativnim, sudskim, policijskim, biografskim rečnicima, enciklopedijama itd. koji omogućavaju rekonstrukciju individualnih i kolektivnih biografija. Ovi izvori u prosopografskim istraživanjima imaju prednost u odnosu na lične dokumente i autobiografske spise koji sadrže autocentrične reprezentacije (Delpu 2015: 265).

konstrukt, odnosno svoju „implicitnu filozofiju“ (Lebaron, Le Roux 2013; 2015). Samim tim što omogućava objektivizovanje strukture odnosa u društvenom prostoru generalno, odnosno u posebnim poljima, AVP se mnogo koherentnije nadovezuje na relaciju i prostornu viziju društvenog sveta, nego što je to slučaj sa tehnikama koje se u društvene nauke uvode iz eksperimentalnih nauka (čiji je cilj merenje „čistih efekata“, kroz precizno neutralizovanje „strukturnih efekata“). Na tom tragu, Pjer Burdije je ustvrdio: „Obilato koristim analizu podudaranja, jer mislim da je reč o jednoj relacionoj proceduri čija filozofija u punoj meri izražava ono što, prema mom mišljenju, čini društvenu stvarnost. [...] U pitanju je procedura koja 'razmišlja' relaciono, a to je upravo ono što ja pokušavam da uradim sa konceptom polja“ (citirano prema Lebaron 2015: 43).

Osnovne karakteristike GAP

Tehnički, GAP omogućava rezimiranje, u formi grafikona/mapa, informacija koje su sintetizovane u tabelama najčešće velikih dimenzija. Za razliku od osnovnih i bivarijantnih statističkih pristupa koje se primenjuju u slučaju postojanja dve varijable, GAP se najčešće koristi ukoliko su u igri najmanje tri varijable. Osim toga, za razliku ovih „rudimentarnijih“ pristupa, u kojima je presudan fokus na statističke individue (koji omogućava elementarnu analizu), kod sofisticiranijih metoda multivarijantnih faktorskih analiza, kakva je npr. AVP, uz pomoć informatičkih programa pristupa se sintetizovanju velikog obima kodifikovanih/kategorizovanih kvalitativnih informacija – obima koji je prevelik da bi bio spontano potpuno razumljiv i objašnjiv – dok se modelizacija centrirana pre svega na strukturalne odnose između varijabli i modaliteta (konstruisanih na temelju podataka o svojstvima i stanovištima individua). Individue su pritom samo „nosioci“ (*porteurs*) varijabli i modaliteta. Oslanjajući se na, u narednim redovima naveden, Benzekrije citat u, *Distinkciji*, Pjer

Burdije je podvlačio epistemološku vezu koja spaja GAP i strukturalne pristupe u društvenim naukama:

Individue $\alpha\beta_1 \gamma_1, \alpha\beta_2 \gamma_2, \dots, \alpha\beta_n \gamma_n$, svaka opisana kao nosilac tri crte (karaktera). Ukoliko apstrahujemo dva poslednja elementa svakog opisa, reći ćemo da svaka od ovih individua ulazi u jedan prostor definisan preko crte α , koji možemo zvati, ukratko, prostorom α . Ali, čak i ukoliko nam crta α omogućava da definišemo ovaj prostor i da uz pomoć njega prepoznamo individue, ne možemo da ga istražujemo bez uzimanja u obzir karaktera β i γ koje poseduju individue u njemu. Na tom tragu, ukoliko bismo kao β obležili celinu modaliteta, γ drugog karaktera, i kao C celinu modaliteta γ trećeg karaktera, istraživati prostor α znači istraživati αBC , tj. pored prve crte koja je fiksirana, i sve što može biti druga (B) ili treća (C) crta; kao i dopuštena udruživanja između potonje dve (Benzécéri, citat prema Rosental 1997: 185).

Analiza podudaranja najpre se primenjuje bazirajući se na tzv. kontingentne tabele, da bi se njen okvir primene sve više širio na druge oblike tabela, uz pomoć prethodne kodifikacije/kategorizacije podataka. Za varijable izražene u brojevima, već pomenuta tradicionalna *analiza sa glavnim sastavnicama* bila je revitalizovana i dorađena u geometrijskom ključu, da bi se s vremenom *analiza višestrukih podudaranja* sve više nametala u kontekstu *kategorizovanih varijabli*. Dakle, u periodu kada Burdije počinje aktivno da koristi GAP u konstrukciji svog sociološkog projekta, „francuska škola analize podataka“ konstituiše tri glavna statistička projekta utemeljena na: 1. pristupu vezanom za kontingentne tabele (*analiza podudaranja*); 2. pristupu vezanom za tabele sa individuama i bročano kodifikovanim varijablama (*analiza sa glavnim sastavnicama*);¹⁸¹ i, napokon, 3. pristupu koji se vezuje za tabele velikih dimenzija koje teorijski mogu sadržati n individua i n kategorizovanih varijabli reprezentovanih u jednom

181 „Geometrijski, *analiza sa glavnim sastavnicama* realizuje promenu repera koja je, iako sadrži komplikovana računanja, uporediva sa operacijom koju izvodimo kada intuitivno pokušavamo da restituujemo jedan obim u trima dimenzijama preko crteža (u dvema dimenzijama) i bez korišćenja tehnika perspektive (reprezentacije – *prim. I.M. i L.D.- R.*) [...]“ (Duval 2020: 28).

prostoru sa n dimenzija (*analiza višestrukih podudaranja*), koji je od *Distinkcije* primarno metodološko oruđe Pjera Burdijea (Lebaron, Le Roux 2015: 6; Duval 2020: 27).

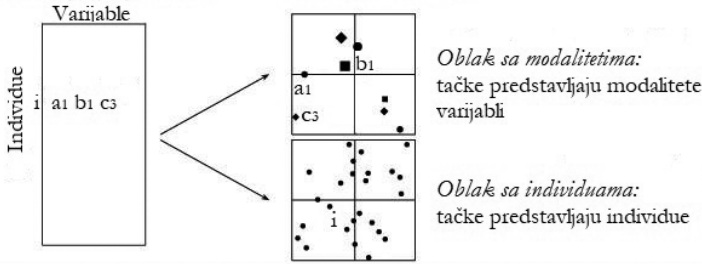
U poređenju sa tradicionalnom tzv. *multivarijantnom analizom* – MA (*Multivariate Analysis*), Frederik Lebaron i Brižit le Ru izdvajaju tri ključne ideje na kojima GAP gradi svoju posebnost i relevantnost (Lebaron, Le Roux 2015: 6–11):

1. *Geometrijski model podataka* (*nasuprot podacima izraženim u brojevima kod MA*). Suština GAP je da na bazi tabele sa podacima, informatički program napravljen za te potrebe procesuirate podatke i geometrijski ih konstruiše kroz oblake sa tačkama, na kojima se zatim temelji sociološka interpretacija tih istih podataka. U praksi se danas najčešće primenjuje besplatan program „R“ (*programming language*), koji su kreirali statističari sa Novog Zelanda 1992. godine. S druge strane, u poslednjih nekoliko godina su se pojavili i razvijeniji statistički programi, koji su jednostavniji za rukovanje – i istovremeno nude veći broj vizuelnih grafičkih opcija – ali nisu besplatni. Među njima se naročito izdvaja *Data Mining Coheris Analytics* – SPAD.

	A	B	C	D	E	F
1	IME	POL	GENERACIJA	OBRAZOVANJE	PROFESIJA	MESTO ZAPOSLENJA
2	ACHAR Gilbert	Muški	od 1951. i dalje	Druš. i hum. nauke	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
3	ADLER Alexandre	Muški	od 1926. do 1950.	Humanističke discipline	Novinar	Novine
4	ALLAIN Marie-Françoise	Ženski	od 1926. do 1950.	Nepoznato	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
5	AMALRIC Jacques	Muški	od 1926. do 1950.	Humanističke discipline	Novinar	Novine
6	APATHIE Jean-Michel	Muški	od 1951. i dalje	Humanističke discipline	Novinar	Novine
7	ARABASIN-KONDRACKI Nella	Ženski	od 1951. i dalje	Humanističke discipline	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
8	ATTALI Jacques	Muški	od 1926. do 1950.	Prav. pol. i ek. nauke	Funkcioner	Državni aparat
9	BADOUX Alain	Muški	od 1926. do 1950.	Humanističke discipline	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
10	BAUDILLARD Jean	Muški	od 1926. do 1950.	Humanističke discipline	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
11	BAVEREZ Nicolas	Muški	od 1951. i dalje	Humanističke discipline	Novinar	Državni aparat
12	BAYARD Pierre	Muški	od 1951. i dalje	Druš. i hum. nauke	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
13	BEAUFORT Hubert de	Muški	od 1926. do 1950.	Prav. pol. i ek. nauke	Rukovodilac NVD	NVD
14	BEGRDVIC Komnen	Muški	od 1926. do 1950.	Humanističke discipline	Književnik/izdavač	Nepoznato
15	BEN-ARI Yeheskel	Muški	od 1926. do 1950.	Teh. i priir. nauke	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
16	BENSAID Daniel	Muški	od 1926. do 1950.	Humanističke discipline	Akademski radnik/istraživač	Visokoškolska ustanova
17	BERGES Yves-Guy	Muški	od 1926. do 1950.	Druš. i hum. nauke	Novinar	Novine
18	BESSON Patrick	Muški	od 1951. i dalje	Nepoznato	Književnik/izdavač	Nepoznato

Grafikon br. 1. Primer konstrukcije tabele sa individuama i kategorizovanim varijablama i modalitetima

Tabela sa podacima → Oblaci sa tačkama

Grafikon br. 2: Konverzija podataka iz tabele u geometrijsku formu (Lebaron, Le Roux 2015: 7).

Geometrijski model sadrži dve faze: *konstrukciju oblaka* i *redukciju dimenzionalnosti*. Naime, da bi se, preko tačaka u multidimenzionalnom prostoru, reprezentovali profili prisutni u tabeli sa podacima, pristupa se, u prvoj fazi, specifikovanju metrike (u slučaju GAP metrika je uvek Euklidova), tj. definisanju distanci između tačaka na način da blizina/udaljenost između tačaka unutar jednog oblaka izražavaju socijalnu blizinu/udaljenost između analiziranih individualnih profila. U najkraćem, u odnosu na dostupne višedimenzionalne podatke, GAP proizvodi njihovu modelizaciju u obliku oblaka i tačaka unutar tih oblaka. Drugim rečima, logika je ista kao u konstrukciji geografskih mapa: reprezentacija veličine teritorije određene države ili npr. udaljenosti između određenih gradova na geografskoj mapi, temelji se na jasno utvrđenim srazmerama u skladu sa realnom veličinom date teritorije, ili realne udaljenosti između konkretnih gradova.

Pritom, jedan oblak može biti jednodimenzionalan, sa svim tačkama sa npr. desne strane grafikona/mape; dvodimenzionalan, sa svim tačkama na jednom jedinstvenom grafikonu/mapi (tj. sa leve i desne strane ose); trodimenzionalan i reprezentovan kroz dva grafikona/mape; četvorodimenzionalan itd. U suštini, ovakva geometrijska prezentacija je sasvim očekivana imajući u vidu da je i najmanji društveni mikrokosmos višedimenzionalan, tako da se takva datost oslikava i u njegovom geometrijskom predstavljanju. Ipak, da bi se

omogućila sociološka analiza, potrebno je pristupiti drugoj fazi, tj. *redukciji dimenzionalnosti*, putem jednodimenzionalnog, dvodimenzionalnog, trodimenzionalnog itd. oblaka.

Zahvaljujući, dakle, razvijenim oblicima kompjuterskih programa za analize podataka, GAP se koristi uz pomoć nekog oblika tabele – u poslednje vreme se sve više koristi *Excel* tabela (videti Grafikon br. 1) – obično velikih dimenzija, koja nas u „kvantitativnoj“ formi obaveštava o celini „kvalitativnih“ karakteristika populacije proučavanih „statističkih individua“. Na primer, *analiza višestrukih podudaranja* kao oblik GAP, sintetizuje tabelu predstavljajući, u redovima: statističke individue; i u kolonama: kategorisane varijable, tj. informacije o njima koje uključuju određen broj vrednosti, tj. modaliteta koji ih dele/suprotstavljaju. Uz pomoć izabranog statističkog programa, AVP zatim ukršta sve varijable/modalitete istovremeno, a zatim – u numeričkom obliku – izdvaja informacije koje se smatraju najvažnijima, odnosno „strukturišućim“ u odnosu između individua i pripadajućih im varijabli. Sinteze koje zatim operacionalizuje, materijalizuju se putem geometrijskih grafikona/mapa, na kojima se nalaze oblaci i tačke pozicionirani na „faktorskom planu“, strukturisanom kroz dve ose: horizontalnu i vertikalnu.

Krajnji rezultat GAP su dakle dvodimenzionalni grafici/mape na kojima su predstavljene statističke individue (koje su po socijalnim karakteristikama relaciono bliske jedne drugima) (videti Grafikon br. 3), i modaliteti varijabli koje date individue dele, predstavljene tačkama koje se grupišu na što užem prostoru (videti Grafikon br. 4). Njihova različitost, s druge strane, produkuje veću distancu između ovih tačaka/oblaka na osama, što je, takođe, važan indikator u interpretaciji rezultata grafikona. Bazirajući se, dakle, na „varijansi“ a ne na „proseku“, GAP koristi najizraženije opozicije u istraživačkom prostoru/polju kako bi grafički, putem oblaka i tačaka, predstavila njegovu strukturu/konfiguraciju. Varijable i modaliteti koji se koriste za konstruisanje geometrijskog prostora ili „oblaka“ nazivaju se „aktivnim“, dok se „dopunski“ – negde se nazivaju i „ilustrativnim“ – mogu projektovati na grafikon/mapu, ali su bez uticaja na varijanse

oblaka, odnosno ne učestvuju u strukturisanju proučavanog društvenog mikrokosmosa. Upravo strukturisuće varijable i modaliteti – koje možemo videti na grafikonu – predstavljaju ključna oruđa borbe za dominaciju između statističkih individua, a njihova vizuelizacija nam pomaže da ih sociološki lakše razumemo i objasnimo.

Važno je takođe podvući da nam glavna osa obezbeđuje najbolju jednodimenzionalnu aproksimaciju oblaka, u smislu da je u pitanju osa za koju je varijansa projektovana ortogonalno na toj osi maksimalna, dok se njena vrednost na drugoj, trećoj, četvrtoj (itd.) osi radikalno i hijerarhijski smanjuje. Isto tako, prvi, glavni grafikon/mapa (koji čine ukrštene prva i druga osa s najvišim vrednostima), obezbeđuje nam najbolju aproksimaciju proučavanog društvenog prostora itd. Drugim rečima, prva osa je ona koja najbolje rezimira celinu informacija, tj. korelacije između statističkih individua, varijabli i modaliteta, odnosno vrednosti na varijablama, dok je druga ta koja – nezavisno od celine informacija koje rezimira prva osa – najbolje rezimira informacije koje nisu bile u prvom planu kada je reč o prvoj osi (što je slučaj i sa narednim osama u nizu). Za interpretaciju podataka, uglavnom se fokusiramo na jedan, dva ili tri posebna prostora/mape, koji su konstruisani uz pomoć prvih nekoliko osa s najvišim vrednostima uticaja na ukupne varijanse. Istraživači u praksi uobičajeno koriste analizu jednog grafikona, odnosno prve dve ose koje ga čine i objašnjavaju najveći deo ukupne varijanse (osim ukoliko se ne pokaže da i druge ose, pre svega treća i četvrta, imaju snažan uticaj na fenomene koje objašnjavamo, što nije redak slučaj).

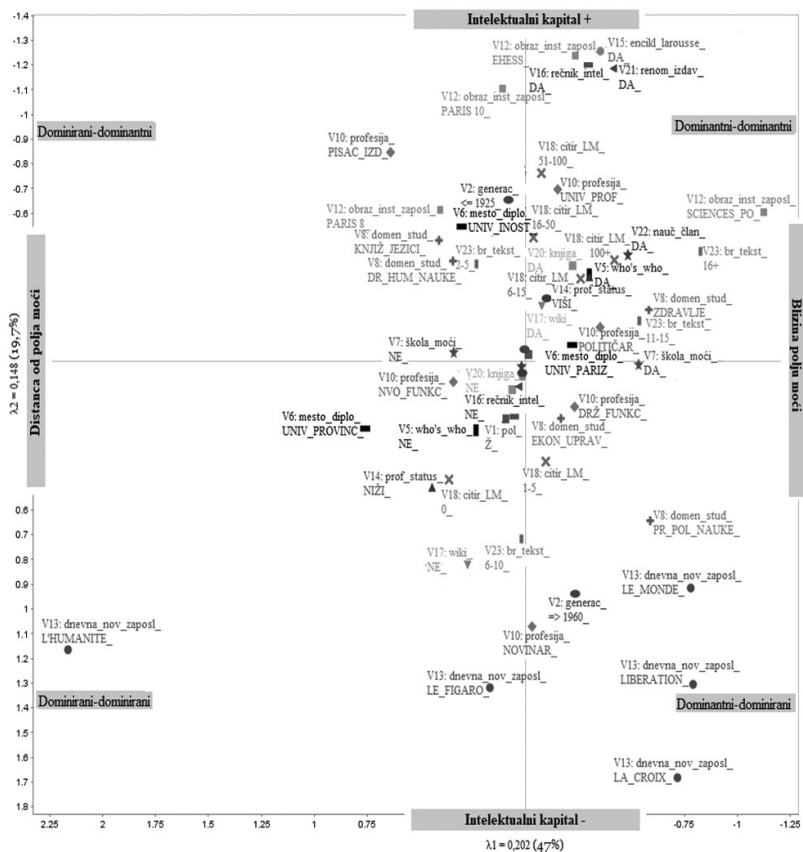
Elem, GAP se realizuje kroz konstrukcije oblaka sa tačkama, utvrđivanje glavnih dimenzija (izraženih u osama), i analize glavnih pozicija geometrijski izraženih kroz oblake i tačke projektovane na graficima/mapama. Pritom, treba imati na umu da se određeni prioriteti u analizi geometrijskog modela – pre svega u analizi statistički i sociološki relevantnih osa (videti Tabelu br. 1), kao i varijabli i modaliteta koji natprosečno učestvuju u izgradnji konstruisanog društvenog prostora – definišu u odnosu na brojčano izražene rezultate. Dakle, svakoj osi odgovara određena veličina, koja se izražava numerički,

u brojevima ili u procentima, i označava kvantitet informacija koje ona rezimira. Tip informacija koji se rezimiraju određenom osom možemo odrediti kroz testiranje doprinosa (*contributions*) datoj osi različitih modaliteta iz svake varijable. U tom smislu, doprinos jednog modaliteta konkretnoj osi izražava uticaj koji taj modalitet ima na definiciju, odnosno strukturu sâme ose. Ukoliko je doprinos slab (blizu nule), modalitet ne vrši nikakav uticaj; ukoliko je pak jak (kada premašuje središnju vrednost ukupnog doprinosa celini modaliteta), modalitet vrši bilo pozitivan, bilo negativan uticaj na osu, što samo po sebi ima određeno analitičko značenje u utvrđivanju odnosa snaga između jedinica analize.

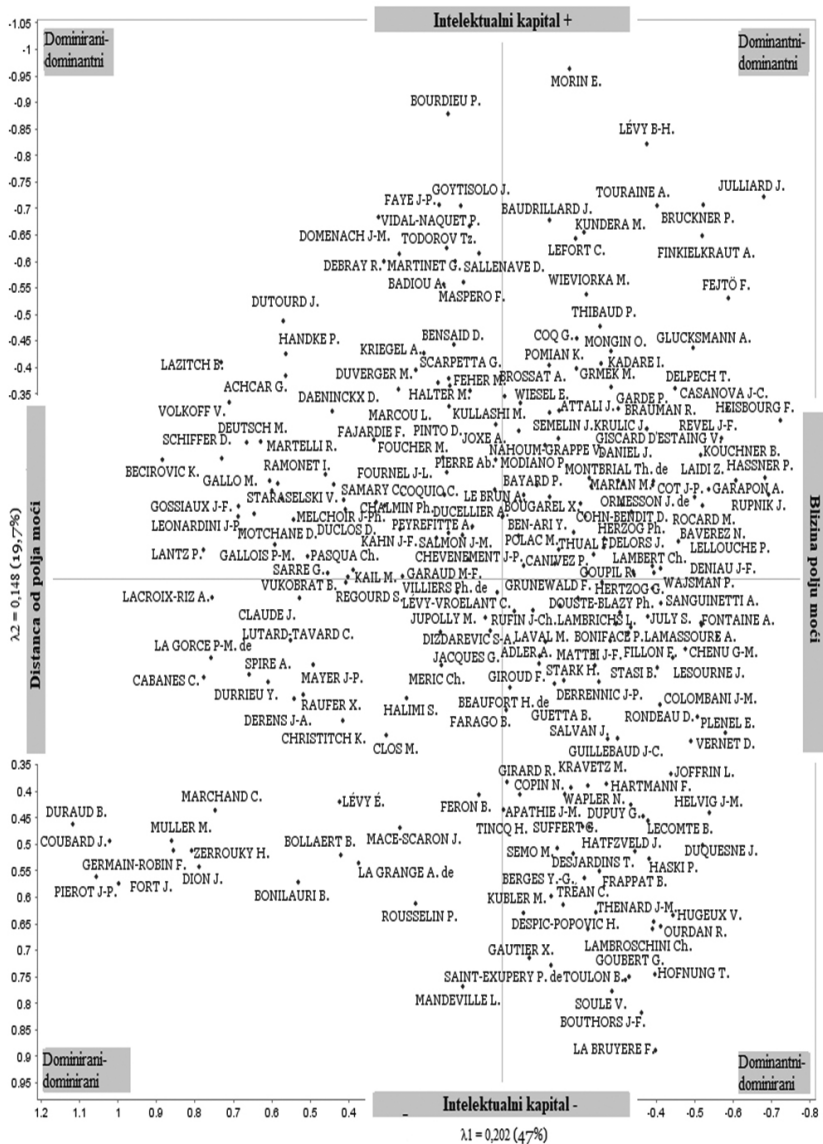
Drugim rečima, GAP ne isključuje proceduru koja se izražava u brojevima, već se na nju nadovezuje: na početku analize, produkt rada izabranog statističkog programa (SPAD, R, itd.), nije samo geometrijska prezentacija rezultata, već i numerički izraženi rezultati osnovnih deskriptivnih statistika, u vidu frekvencija, varijansi, srednjih vrednosti itd. (videti Mladenović 2021). Osim toga, sociološko objašnjenje geometrijske prezentacije oblaka i tačaka se nadopunjuje interpretacijom npr. doprinosa – u procentima – koji određeni modalitet ima ukupnoj varijansi određenog oblaka. Ipak, važno je naglasiti da su ove numerički određene procedure podređene geometrijskoj konstrukciji, a njihov smisao postojanja u okviru GAP je da podupiru zaključke koji se izvode na osnovu analize geometrijske reprezentacije statističkih individua, varijabli i modaliteta (videti Gounelle, Le Roux 2007).

Osa	Čista vrednost	U procentima	Modifikovana Benzekrijeva stopa (%)
1	0,202	9,4	47,0
2	0,148	6,9	19,7
3	0,125	5,8	11,9
4	0,102	4,8	6,0

Tabela br. 1: Vrednost svake ose, primer iz jednog konkretnog istraživanja (videti Mladenović 2021)

Grafikon br. 3: Geometrijski prikaz rezultata – varijable i modaliteti (Mladenović 2021: 41).

Grafikon br. 4: Geometrijski prikaz rezultata – individue (Mladenović 2021: 42).

2. *Formalni pristup (nasuprot pristupu preko matrica kod MA)*. U statistici, formalni pristup podrazumeva utemeljenje procedura na matematičkim strukturama linearnih apstraktnih algebr. Formalizacija ovih struktura, na prvom mestu dualnost između mera i varijabli, čini integralni deo ovog pristupa. One takođe otkrivaju multidimenzionalnu geometriju – kao proširenje osnovne euklidovske geometrije – koja ima karakteristična svojstva (distance i uglove, Pitagorina teorema itd.). Formalno, dakle, oblak sa tačkama predstavlja celinu tačaka ponderisanih u jednom euklidovskom prostoru. Matematičke strukture, dakle, predstavljaju oblik vodiča za izbor statističkih procedura kako bi se izbegle metodološke greške (poput npr. stavljanja u istu analitičku ravan oblaka sa tačkama koji se nalaze u različitim metričkim prostorima). Jednu od kvintesencijalnih karakteristika GAP nalazimo u *udruživanju tzv. geometrijskih i formalnih procedura*, tako da se iz tog razloga ona u metodološkim studijama često predstavlja kao geometrijsko-formalni pristup u okviru multivarijantne statistike.

Akademski statistika (u smislu akademski dominantne, etablirane statistike, koju Benzekri oštro kritikuje u tom periodu – *prim. I. M. i L. D-R.*) ignoriše formalni pristup i bazira se isključivo na matricnim računanjima, što redukuje statističku teoriju na tehniku, odnosno znanje na *savoir-faire*. Ovaj matricni pristup je ključna prepreka korektnoj valorizaciji metoda GAP: s jedne strane, geometrijske figure koje, dekonstruirane od njihovog strukturalnog rezonovanja, predstavljaju samo grafičke reprezentacije sa parazitskim strukturama koje mogu smetati razumevanju procedura; s druge strane, matricne demonstracije ne samo da uveravaju, a da ne osvetljavaju [...], već matricno računanje nije dovoljno snažno da prikaže geometrijske strukture (Benzécri i dr. 1973: 58).

3. *Induktivni postupak (nasuprot aletarnom kod MA)*. Ovaj postupak se zasniva na Benzekrijevoj tezi da „model treba da sledi podatke, ne obrnuto“ (ibid.: 6). Naime, nije neobično da su multivarijantni podaci relativno neuhvatljivi, jer nemaju jedan smer. Upravo GAP kao metodološko oruđe obezbeđuje geometrijski model – utemeljen u isporučenim podacima – koji omogućava lakše „upravljanje“ tom

višedimenzionalnošću. Da bi se realizovala GAP, nije neophodno unapred etablirati istraživačke hipoteze, iako su one, naravno, neophodne u procesu prikupljanja podataka i u konstrukciji istraživačkog prostora. Štaviše, *GAP nam omogućava da se oslobodimo obaveze formulisanja i određenih tehničkih hipoteza* koje su naprosto nužne kod većine statističkih procedura, temeljno se suprotstavljajući ujedno i glavnim pretpostavkama *opšteg linearnog modela (General Linear Model)*.

Osim toga, induktivni postupak koji se inače suprotstavlja aleatornom, ne suprotstavlja se – naprotiv – modelizaciji (kao lakše shvatljivoj i relativno simplifikovanoj reprezentaciji podataka). Induktivni postupak u geometrijskoj analizi podataka daje prioritet – ne i apsolutnu ekskluzivnost – deskriptivnoj analizi, iako metode statističkog izvođenja imaju važnu ulogu u GAP. Relevantno pitanje u tom slučaju nije da li imamo pravo da koristimo metode statističkog izvođenja, već da jasno utvrdimo u kom momentu i na koji način ih koristimo, pri čemu bi cilj statističkog izvođenja bila težnja relevantnim deskriptivnim zaključcima. Ukratko, statističko značenje mora biti podređeno sociološkoj interpretaciji multidimenzionalnih podataka (uporediti Le Roux, Rouanet 1993; Le Roux 2014).

Svi ovi postupci predstavljaju metodološku osnovu GAP, koja bi trebalo biti poznata istraživaču. Ipak, za samo izvođenje istraživanja, prikupljanje izvora i podataka predstavlja krucijalnu etapu u procesu konstruisanja istraživačkog prostora/polja uz pomoć GAP. U pitanju je dugotrajan i težak, ali istovremeno i kreativan i produktivan posao. Preporuka Pjera Burdijea je da se u tom procesu treba naslanjati na jedan veoma jednostavan i pogodan *spreadsheet*, kakav predstavlja tabela (u poslednje vreme se najčešće koristi npr. *Excel* tabela), što nam pomaže da jasnije odredimo fokus istraživanja. On na sledeći način opisuje svoje istraživačko iskustvo: „[...] ja bih upisao svaku od institucija u red, a onda bih otvorio novu kolonu [u vidu varijable] svaki put kada bih otkrio jedno karakterišuće svojstvo za tu instituciju [...]. Potom, izbacio bih stvari koje se ponavljaju i objedinio kolone sa crtama koje su strukturno ili funkcionalno iste, kako bih zadržao sve

one crte koje su – i jedino njih – sposobne da manje ili više snažno diferenciraju različite institucije“ (Bourdieu 1992: 201–202).

Naravno, GAP ne poseduje oruđa koja bi joj omogućila da u analizi ide izvan okvira dostupnih informacija, odnosno, ograničena je na to da u određenoj meri „rezimira“ tabelu koju statistički tretira. Međutim, njeni rezultati ne predstavljaju prostu restituciju izbora koji su prethodili konstrukciji istraživačkog prostora/polja. Štaviše, njen doprinos sociološkoj analizi ne ogleda se primarno u, kako neko iz prethodno rečenog može pretpostaviti, grafičkoj vizuelizaciji jednog društvenog prostora/polja (što je, naravno, važan element, jer pomaže i istraživaču i čitaocu da lakše razume konstitutivne odnose u njemu), nego se nalazi u sposobnosti ove analize da informatički otkriva strukturne odnose koji mogu biti novi i/ili neočekivani, čak i za samog istraživača. GAP ima tako „moć otkrivanja, čak i za onog koji je izgradio tabelu, na primer pokazujući distance, ili, naprotiv, blizinu, između individua i modaliteta koje nismo, ili nismo u toj meri, očekivali“ (Duval 201: 114).

Zaključak

Burdijeovo odbacivanje bilo ortodoksno teorijskih (dominantan deo marksističkih struja, koje naziva „materijalistima bez materijala“¹⁸²), bilo istih takvih etabliranih empirijskih socioloških projekata (Lazarsfeldova [Paul Lazarsfeld] sociologija i njeni francuski „epigoni“ u istraživačkim laboratorijama CNRS-a), i naglasak na značaju uvođenja statističkih inovacija u društvene nauke, možemo uočiti još u prvom periodu njegovog sociološkog angažmana: u tzv. „alžirskoj fazi“. Kao što smo naglasili u prvom delu rada, ovaj njegov angažman je pre svega vidljiv kroz saradnju sa matematičarima iz INSEE i pre svega sa Alenom Darbelom, s kojim je napisao i nekoliko koautorskih radova. Njegov kvantitativno-sociološki projekat se u tom periodu gradi

182 Videti tekst Ivice Mladenovića o odnosu marksizma i burdijeizma u ovom zborniku.

u odnosu pre svega na Lazarsfeldovu „kvantitativnu sociologiju“ koja je dominantna i u Sjedinjenim Državama, sa sve većim uticajem u Evropi i Francuskoj. Za razliku od etnometodologa i marksista, koji su kritikovali kvantitativizam Lazarsfeldove sociologije, smatrajući ga odgovornim za: ismevanje društvenih nauka, veoma oskudne naučne rezultate u sociologiji, kao i, generalno, odstranjivanje iz sociologije njenih teorijskih, istorijskih i kritičkih elemenata (videti npr. Mils 1964), Pjer Burdije priznaje Lazarsfeldu originalni doprinos racionalizaciji sociološke prakse, istovremeno mu se suprotstavljajući na njegovom – statističkom – terenu: kritikujući „resantimansku metodologiju“ (Bourdieu, Chamboredon, Passeron 1973), i uvodeći u sociologiju nove statističke tehnike koje su prilagođene relacionom i prostornom viđenju društvenog sveta.

Drugi inherentan, odnosno noseći stub Burdijeovog sociološkog projekta je – pored eklektičkog filozofskog pristupa koji je izrodio „konstruktivistički strukturalizam“ kao poseban teorijski pravac – upravo metodološka paradigma, izgrađena, pre svega, oko *geometrijske analize podataka*, koja svoj tehnički razvoj duguje „francuskoj školi analize podataka“ na čelu sa Žan-Polom Benzekrijem. Ovaj odnos zavisnosti između teorijskog i metodološkog u Burdijeovom radu, kao i između Burdijeove sociologije i GAP, postaje neraskidiv od 1960-ih godina, tako da Burdije čitav svoj teorijski konstrukt – izložen postepeno u njegovim klasičnim delima – gradi zahvaljujući obimnim empirijskim istraživanjima i korišćenju statističkih oruđa GAP – od *analize sa glavnim sastavnica*, preko *analize podudaranja*, do *analize višestrukih podudaranja* – dok GAP postaje poznata u društvenim i humanističkim naukama upravo blagodareći vrtoglavom uspehu Burdijeove sociologije. Ovo je i razlog zašto je GAP dugo u Francuskoj bila vezana za Burdijeovu teoriju i percipirana kao Burdijeov metodološki aparat primenjiv samo u kontekstu njegovih teorijskih paradigmi u sociologiji. Ipak, kako pokazuju brojna istraživanja (videti npr. Renisio, Sinthon 2014), ovaj metodološki instrument je ne samo upotrebljiv, već i naučno koristan u drugim društvenim i humanističkim disciplinama, kao i nezavisno od „teorije polja“, odnosno relaciono-prostorne vizije društva.

Literatura:

- Benzécri, Jean-Paul i dr. (1973), *L'Analyse des Données: 1 La Taxinomie, 2 L'analyse des correspondances*, Paris: Dunod.
- Bonnet, Philippe (2015), „Pour une histoire sociale de l'analyse des données“, u: Lebaron, Frédéric (ur.), *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action: espace culturel, espace social et analyse des données*, Paris: Dunod: 21–42.
- Bourdieu, Pierre (1965), „The sentiment of honour in kabyle society“, u: Peristiany, John (ur.), *Honour and shame: The values of mediterranean society*, London: Weindeinfield and Nicholson: 191–241.
- Bourdieu, Pierre (1966), „La fin d'un malthusianisme“, u: Darras (ur.), *Le Partage des bénéfices: expansion et inégalités en France*, Paris: Minuit: 136–154.
- Bourdieu, Pierre (1969), „Intellectual field and creative project“, *Social Science Information* 8(2): 89–119.
- Bourdieu, Pierre (1972), *Esquisse d'une théorie de la pratique: précédé de Trois études d'ethnologie kabyle*, Genève/Paris: Librairie/Droz.
- Bourdieu, Pierre, Jean-Claude Chamboredon, Jean-Claude Passeron (1973), *Le Métier de sociologue*, La Haye: Mouton/De Gruyter.
- Bourdieu, Pierre, Monique de Saint Martin (1976), „L'anatomie du goût“, *Actes de la recherche en sciences sociales* 2(5): 18–43.
- Bourdieu, Pierre, Monique de Saint Martin (1978), „Le patronat“, *Actes de la recherche en sciences sociales* 20–21: 3–82.
- Bourdieu, Pierre (1979), *La Distinction: critique sociale du jugement*, Paris: Éditions de Minuit.
- Bourdieu, Bourdieu, Loïc Wacquant (1992), *Réponses: pour une anthropologie réflexive*, Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre (2001), *Langage et pouvoir symbolique*, Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre (2013), „Séminaires sur le concept de champ, 1972–1975“, *Actes de la recherche en sciences sociales* 200(5): 4–37.
- Delpu, Pierre-Marie (2015), „La prosopographie, une ressource pour l'histoire sociale“, *Hypothèses* 18 (1): 263–274.
- Dugonjić-Rodwin, Leonora (2021), „Field theory and education: a case study of the international baccalaureate“, *International Studies in Sociology of Education* 30(3): 325–348.
- Duval, Julien (2013), „L'analyse des correspondances et la construction des champs“, *Actes de la recherche en sciences sociales* 200(5): 110–123.
- Duval, Julien (2016), „Multiple Correspondence Analysis“, u: Inglis, David, Anna-Maria Almila (ur.), *The SAGE Handbook of Cultural Sociology*, Newbury Park: The Sage: 255–271.
- Duval, Julien (2020), „Analyse de correspondances/Analyse de correspondances multiples“, u: Sapiro, Gisèle (ur.), *Dictionnaire international Bourdieu*, Paris: CNRS Editions: 26–29.

- Gounelle, Charlotte, Brigitte Le Roux (2007), „Étude de la structure d'un test de jugement pratique par l'analyse géométrique des données“, *Revue européenne de psychologie appliquée* 57: 107–117.
- Lebaron, Frédéric (2004), „Les modèles économiques face à l'économisme“, u: Pinto, Louis, Gisèle Sapiro, Patrick Champagne (ur.), *Pierre Bourdieu, sociologue*, Paris: Fayard: 128–150.
- Lebaron, Frédéric (2019), „How Bourdieu 'quantified' Bourdieu: The geometric modelling of data“, u: Robson, Karen, Chris Sanders (ur.), *Quantifying Theory: Pierre Bourdieu*, Berlin: Springer: 11–29.
- Lebaron, Frédéric (2015), „L'espace social: Statistique et analyse géométrique des données dans l'œuvre de Pierre Bourdieu“, u: Lebaron, Frédéric (ur.), *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action: espace culturel, espace social et analyse des données*, Paris: Dunod: 43–58.
- Lebaron, Frédéric, Brigitte Le Roux (2013), „Géométrie du champ“, *Actes de la recherche en sciences sociales* 200(5): 106–109.
- Lebaron, Frédéric, Brigitte Le Roux (2015), *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action: espace culturel, espace social et analyse des données*, Paris: Dunod.
- Le Roux, Brigitte (2014), *Analyse géométrique des données multidimensionnelles*, Paris: Dunod.
- Le Roux, Brigitte, Henry Rouanet (1993), *Analyse des données multidimensionnelles: statistique en Sciences Humaines*, Paris: Dunod.
- Le Roux, Brigitte, Frédéric Lebaron (2015), „Idées–clefs de l'analyse géométrique des données“, u: Frédéric Lebaron (ur.), *La méthodologie de Pierre Bourdieu en action: espace culturel, espace social et analyse des données*, Paris: Dunod: 1–20.
- Levi, Martin John (2003), „What Is Field Theory?“, *American Journal of Sociology* 109(1): 1–49.
- Mils, Rajt (1964), *Sociološka imaginacija*, Beograd: Savremena škola.
- Mladenović, Ivica (2021), „Analiza višestrukih podudaranja kao oruđe u sociološkim istraživanjima“, *Sociologija* 63(1): 26–49.
- Renisio, Yann, Rémi Sinthon (2014), „L'analyse des correspondances multiples au service de l'enquête de terrain. Pour en finir avec le dualisme quantitatif/qualitatif“, *Genèses* 4(97): 109–125.
- Rosental, Paul-André (1997), „Introduction. Outil ou fétiche: La laïcisation de l'analyse factorielle dans les sciences sociales“, *Histoire & Mesure* 12(3–4): 185–196.
- Rouanet, Henry, Werner Ackermann, Brigitte Le Roux (2000), „The geometric analysis of questionnaires: The lesson of Bourdieu's 'La distinction'“, *Bulletin de Méthodologie Sociologique* 65: 5–15.
- Weil, André (2002), „Sur l'étude algébrique de certains types de lois du mariage“, u: Lévi-Strauss, Claude (ur.), *Les structures élémentaires de la parenté*, The Hague: Mouton de Gruyter: 257–265.